

Recenzija

AR IŠMOKSIME MAŠTYTI KAIP SENOVĖS GRAIKAI? UNIKALI DVIEJŲ MAŠTYTOJŲ HELENOFILŲ KNYGA APIE FILOSOFIJOS LIKIMĄ – JOS PRADŽIĄ IR SUGRĮŽIMĄ

(Algis Mickūnas, Alvydas Šliogeris, *Filosofijos likimas*, Vilnius: Baltos lankos)

Naglis Kardelis

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros docentas

Klasikinės filologijos specialistai, tyrinėjantys Antikos paveldą, ir visi antikinės kultūros bei klasikinių vertybių puoselėtojai su liūdesiu pastebi paradoksalių reiškinių: nors profesionalai, regis, vis geriau suvokia Antikos pasaulį, daugybėje jų parašytų mokslinių veikalų išskylantį nepaprastai ryškiai ir reljefiškai, įvairiomis briaunomis ir netikėčiausiais pavidalais, ir nors Antikos tyrinėjimai tradiciškai laikomi prestižiniais ir jiems – bent jau Vakarų Europoje ir Amerikoje – skiriama labai daug lėšų, Antikos pasaulis su savo vertybėmis ir nepranokstamai turtinga kultūra ne tik netampa dvasine šiuolaikinio žmogaus savastimi, bet, rodos, vis labiau darosi jam svetimas, nesuvokiamas ir keistas. Profesionaliams Antikos tyrinėtojams ir saujelei fanatiškų klasikinės senovės gerbėjų atrodo, kad Antikos pasaulis, kadaise padėjęs Vakarų civilizacijos pamatus ir išugdęs modernų, vakarietiškas vertybes išpažįstantį žmogų, dabar, dvidešimt pirmojo šimtmečio pradžioje, dvasios erdvėje nuo mūsų tolsta net greičiau nei fiziniame laike. Susida-

ro įspūdis, kad šiuolaikinis Vakarų žmogus, susigundęs neribotos laisvės – ypač laisvės nuo bet kokių, visų pirma tradicinių, taigi, aki-vaizdu, ir klasikinių vertybių – perspektyva, yra pasiryžęs bet kokia kaina sutraukti visus saitus, siejančius jį su tradicija, ir net nukirsti savo kultūrinės šaknis, įaugusias į Antikos dirvą.

Deja, reikia pripažinti, kad ši tendencija būdinga tik Vakarams: antai Rytų kultūros arealuose – nesvarbu, ar kalbėtume apie islamą, indų (hinduistinės), kinų ar kurios kitos orientalistinės kultūros arealą – ryšys su kultūrine tradicija ir kultūros vertybėmis ne tik organiškai išlaikomas, bet ir aktyviai puoselėjamas tiek rytietišku visuomenių elito, kiek paprastų žmonių pastangomis. Pavyzdžiui, kinai didžiuojasi savo ilgiausia pasaulyje nenutrūkstama kultūrine tradicija, kuriai daugiau nei penki tūkstančiai metų. Mūsų, vakariečių, kurie savo šaknis aptinkame senovės Graikijoje, kultūrinė tradicija gerokai trumpesnė, bet mes jau norime ją nutraukti, išsigindami klasiki-

nių vertybių ir kultūrinio antikos paveldo. Dėl tokio vakariečių noro „emancipuotis“ nuo visko, kas neva pasenę, nepakankamai šiuolaikiška, taigi, atseit, ir nepakankamai pažangu, galbūt bent iš dalies ir netiesiogiai bus kalti patys mūsų mokytojai graikai, visa savo kultūra, visomis naujoviškomis dvasinės raiškos formomis atskleidę odisejiško išradingumo svarbą ir išugdę mumyse nuolatinį naujovių poreikį, nesiliaujančią troškimą pranokti pirmakus, išreiškiant būtent savo pačių individualybę, individualių stilių ir autorinių braižą visose srityse. Dabar, kai senovės Graikija jau pakankamai nutolo nuo mūsų laike ir nenumaldomai tebetolsta, likimo ironija, šiuolaikiniam žmogui ji pati atrodo pasenusi, o kartu su ja regisi pasenusios ir visos klasikinės vertybės: būtent ta kultūra, kuri ir suformavo patį pažangos idealą, kultūra, kuri įdiegė mumyse kone instinktyvų siekį plėsti patirties horizontus ir tokį pat instinktyvų nepasitenkinimą tuo, kas pasiekta, dabar pati daug kam atrodo pasenusi, nepažangi, virtusi istorijos, o ne gyvos dabarties dalimi, muziejiniu eksponatu ir kultūrine fosilija...

Palyginti su plačiai visuomenei būdingu abejingumu antikinei tradicijai, paprasčiausiu jos nepaisymu, akademinėje Vakarų bendruomenėje viešpataujančiose intelektualinėse mados, kurias atskleidžia įvairios humanistikos sritys, šiuo metu galima įžvelgti gerokai negatyvesnę reiškinį: kai kurie intelektualai, ypač postmodernizmo idėjų skelbėjai ar šiaip prijaučiantys postmodernizmo sąjūdžiui, antikinę kultūros modelį kaltina dėl šiuolaikinę Vakarų civilizaciją ištikusios krizės ir kone visų vakarietiško blogybių – aklo pažangos kulto, perdėto pasitikėjimo proto galia ir naujausiomis technologijomis, kraštutinio individualizmo, neribotos laisvės, atsietos nuo atsakomybės, garbinimo ir prievartinio išsigimusios de-

mokratijos eksporto į nenorinčias jos priimti nevakarietiškas kultūras, materialistinio godumo ir polinkio į prabangą, perteklinio vartojimo, kurį perdėtai skatina gamtą niokojantis nežabotas ekonominis ekspansyvumas, pagaliau dėl kitas kultūras niveliuojančios globalizacijos. Nemaža dalis Vakarų intelektualų, net žymiausių mąstytojų, priklausančių vadinamajai kontinentinei filosofijos tradicijai, savo tekstais ir pareiškimais jau seniai vykdo, sakytume, graikybės blokadą, mokslingai įvardijamą „metodinio antihelenizmo“ pavadinimu, ar net skelbia atvirą karą senovės graikams ir visai klasikinei civilizacijai, kuri neva esanti vakarietiškojo (ypač anglosaksiškojo) imperializmo įkvėpėja. Graikiškasis mąstymo tipas „pažangiųjų“ mąstytojų laikomas logocentrinu (garbstančiu racionalųjį protą ir abstraktų mąstymą emocijų ir kitų iracionaliųjų žmogaus prigimties elementų nepaisymo kaina), misoginišku ir falokratinu (nepakančiu moterims bei moteriškajai prigimčiai ir perdėtai išaukštinančiu vyrų vaidmenį visuomenėje), nepripažįstančiu vadinamojo „Kito“, kitaip tariant, visko, kas svetima ir nesuvokiama („barbarų“ visomis prasmėmis – įvairiausių rūšių marginalų ir netradicinės elgsenos individų), esencialistiniu (operuojančiu visokiomis hipostazuotomis esmėmis, kaip antai idėjomis ar formomis, kurios iš tikrųjų neva neegzistuoja). Be to, graikiškajam mąstymo tipui esą būdingas ydingas polinkis suvokti tikrovę remiantis hierarchijos principu ir kurti įvairias hierarchijas sociumo plotmėje (o hierarchinį tikrovės sutvarkymą pabrėžiantis mąstymas jau neva savaime esąs totalitarinis, imperialistinis, rasistinis ir apskritai nepakantus). Beje, nesunku pastebėti, kad kai kurie iš šitų kaltinimų yra logiškai nesuderinami: graikai tuo pat metu kaltinami dėl tam tikrų dalykų ir jų priešybių. Aišku, kaltintojai to nepastebi ar

nenori pripažinti – juos paprasčiausiai valdo neapykanta graikams ir Antikai. Toks graikiškojo mentaliteto suvokimas rodo, kad, kitaip nei eilinis vakarietis, kuris yra tiesiog šiaip abejingas Antikos paveldui, nemaža dalis Vakarų „pažangiųjų“ intelektualų antikinės kultūros atžvilgiu demonstruoja ne šaltą indiferentiškumą, kuris atrodytų visai nekaltas, o „karštą“, ideologiškai susaistytą, labai agresyvių ir karingą negatyvumą.

Kaip matome, Antikos tyrinėtojai ir visi klasikinės senovės gerbėjai priversti kovoti iš karto dviem frontais – prieš abejingumą klasiikinės civilizacijos paveldui ir agresyvių klasiikinių vertybių bei jas suformavusio graikiškojo mąstymo tipo neigimą. Turint galvoje bendrąsias Vakarų visuomenės raidos tendencijas, bendrąją žmonijos degradaciją ir laipsnišką grįžimą į barbarybės būseną, tampa akivaizdu, kad klasikinės filologijos specialistai, norėdami apskritai išlikti kaip tam tikra akademinės bendruomenės grupė, specifinė mokslo žinių kasta, sergstinti vis labiau blėstantį antikinės kultūros židinį, ateityje privalės ne tik savo kabinetų tyloje tyrinėti, versti ir komentuoti klasikinius tekstus – tyrinėti juos taip, kaip kitų sričių mokslininkai tyrinėja, pavyzdžiui, uolienas, vabzdžius ar žvaigždes, naivokai manydami, kad šitoks darbas savaime yra vertingas, todėl niekas neturi teisės reikalauti apyskaitos už tiems tyrinėjimams skirtas lėšas, bet ir mąstyti apie klasikinės filologijos, kaip išskirtinės humanitarinės disciplinos, misiją, visuomeninę funkciją ir egzistencinį pateisinimą. Puikiai žinodami, kuo klasikinė filologija yra svarbi mums, dirbantiems šioje srityje, vis atkakliau turime ieškoti atsakymo į klausimą, kuo ši disciplina galėtų būti įdomi, svarbi ar net egzistenciškai būtina tiems, kurie stovi už klasikinės filologijos *fanum* ribų. Aiškus suvokimas, kokia galėtų būti visuomeninė mū-

sų puoselėjamos disciplinos funkcija, iš esmės prilygtų atsakymui į klausimą, kokia yra praktinė klasikinės filologijos nauda, nes apie tiesioginę, primityviai suvokiamą praktinę naudą, juo labiau išreiškiamą pinigais, humanitariniuose moksluose negali būti nė kalbos.

Klasikinės filologijos specialistams, bandantiems naujai įprasminti savo discipliną ir pažvelgti į ją tarsi iš šalies, visada turėtų būti įdomu, kaip dvasinį Antikos paveldą suvokia, interpretuoja ir įprasmina gretimų humanistikos sričių atstovai. Drąsios ir netikėtos jų įžvalgos kartais leidžia labai originaliai atsakyti į tuos, atrodytų, beviltiškai keblius klausimus, kurie seniai neduoda ramybės mums, Antikos tyrinėtojams. Žvalgantys į gretimas humanistikos sritis svarbu turėti omenyje, kad, panašiai kaip mes mąstome apie savosios disciplinos, klasikinės filologijos, likimą ir ateities perspektyvas, kitų humanitarinių mokslų atstovai su nerimu mąsto apie savųjų disciplinų likimą. Mėgindami atsakyti į jiems rūpinimus klausimus, kurie tiesiogiai su klasikine filologija ir Antikos pasauliu neturi nieko bendra, jie kartais visiškai netikėtai ir netiesioginiais keliais randa atsakymus į tuos klausimus, kurie kankina mus, Antikos tyrinėtojus.

Ne išimtis yra ir filosofija, kurios likimas filosofams rūpi – ar bent jau turėtų rūpėti – ne mažiau nei filologams klasikams – klasikinės filologijos likimas. Bet kuo filosofų svarstymai apie filosofijos likimą galėtų pasirodyti įdomūs Antikos paveldo tyrinėtojams, susirūpinusiems klasikinių studijų likimu?

Dviejų iškilų lietuvių filosofų, Ohajo universiteto (JAV) profesoriaus Algio Mickūno ir Vilniaus universiteto profesoriaus Arvydo Šliogerio knyga *Filosofijos likimas*, kurią netrukus išleis „Baltų lankų“ leidykla, filologams klasikams, manau, bus tikrai įdomi tuo, kad jos autoriai Antikos tyrinėtojams ir klasikinių

vertybių puoselėtojams rūpimų klausimų, ypač klausimo apie Antikos paveldo ir klasikinių studijų įprasminimą bei suaktualinimą mūsų laikais, sprendimą atranda eidami visiškai kitais, daugeliui filologų neįprastais ar net nepraeinamais takais. Man, kaip šios solidžios kolektyvinės monografijos specialiajam redaktoriui, teko garbė skaityti dar neišleisto veikalą rankraštį, todėl pastabas, kurias netrukus išdėstysiu, prašyčiau laikyti ne recenzija (nebent *rankraščio* recenzija – arba recenzija *avansu*), o veikiau išplėstiniu analitiniu anonsu.

Pačios knygos autorių Lietuvos humanitarinei bendruomenei plačiau pristatyti tikrai nereikia. Apie išėivijos lietuvių profesorių Algį Mickūną, kasmet atvykstantį į gimtinę skaityti paskaitų, į kurias studentai veržte veržiasi, pakanka pasakyti, kad jis yra vienas žymiausių JAV fenomenologų, studijavęs fenomenologiją Vokietijoje pas tiesioginius fenomenologijos pradininko Edmundo Husserlio mokinius. Profesorius skaito paskaitas viso pasaulio universitetuose, aktyviai komentuoja įvairių šalių, kuriose lankosi, tarp jų ir Lietuvos, politines aktualijas ir kitus viešojo gyvenimo įvykius, dalyvauja daugelio nevyriausybinių organizacijų veikloje, gindamas pavergtų tautų, kovojančių už politinę ir kultūrinę nepriklausomybę, teises. Tarp Algio Mickūno studentų, kuriuos jis tėviškai vadina „sūneliais“ ir „dukrelėmis“, galima sutikti arabų šeichų sūnų, Indijos radžų dukterų ir net revoliucinių Centrinės Amerikos sąjūdžių lyderių. Po pasali keliaujantis profesorius yra puikiai susipažinęs su įvairiomis neeuropinėmis kultūromis, pasižymi neeiline kultūrologo ir civilizacijų istoriko erudicija, todėl tikrai verta atkreipti dėmesį į tai, ką jis kalba apie Vakarų civilizacijos savitumą, demokratijos prigimtį, taip pat Rytų ir Vakarų dialogo galimybes.

Profesorius Arvydas Šliogeris, daugelio, tarp jų ir šių eilučių autoriaus, laikomas iškiliausiu šiuolaikiniu lietuvių mąstytoju, Lietuvos intelektualams yra dar geriau pažįstamas iš tokių fundamentinių veikalų kaip *Daiktas ir menas*, *Būtis ir pasaulis*, *Niekio vardai*, *Transeendencijos tyla*, *Alfa ir omega*, *Niekis ir Esmas*. Arvydui Šliogeriui nemažą įtaką yra padarę iškiliai kontinentinės Vakarų filosofijos atstovai, ypač Martinas Heideggeris ir Jeanas Baudrillard'as, tačiau daugiausia įkvėpimo profesorius, savo paties prisipažinimu, semiasi iš senovės graikų mąstytojų, ypač ikisokratikų (visų pirma – Herakleito), taip pat Platono ir Aristotelio tekstų. Viena didžiausių egzistencinių mįslių Antikos filosofijos istorijoje Arvydui Šliogeriui tebėra unikali Sokrato figūra. Ne tik Lietuvos filosofai, bet ir filologai klasikai jau seniai žavisi giliomis profesoriaus išvalgomis apie graikų filosofijos prigimtį, graikiškąją mentalitetą ir antikinės civilizacijos reikšmę Vakarams.

Filosofijos likime Algis Mickūnas ir Arvydas Šliogeris apmąsto filosofijos fenomeną ir siekia atskleisti, kaip jis susijęs su pačia Vakarų civilizacijos prigimtimi. Būtina pabrėžti, kad veikale kalbama ne tiek apie filosofiją siaurąja prasme, kaip tam tikrą filosofinių tekstų ir juose dėstomų minčių visumą, kiek apie filosofiją plačiąja prasme, kitaip tariant, apie filosofinę Vakarų civilizacijos, paties vakarietiškojo civilizacijos tipo su jam būdingomis ekonominėmis, politinėmis ir kultūrinėmis institucijomis esmę. *Filosofijos likime* abu mąstytojai, kiekvienas iš savo požiūrio taško, siekia parodyti, kad Vakarų civilizacijos savitumas yra esmingai susijęs su savita specifiskai vakarietiško, Rytų kultūroms nebūdingo mąstymo tipo, tradiciškai vadinamo filosofiniu mąstymu, prigimtimi. Kitaip tariant, anot knygos autorių, filosofiskumas, kaip tam tikras,

specifiškai vakarietiškas santykis su pasauliu, radikaliai besiskiriantis nuo Rytų tautų atstovams būdingo santykio su tikrove, persmelkdamas visas Vakarų kultūros apraiškas ilgai nui suformavo tai, ką vadiname Vakarų civilizacija arba tiesiog Vakaraais.

Filosofijos likime tiesmukai nekeliamas primityvus ir iš esmės neatsakomas klausimas, ar Vakarų civilizacinės raidos procesas determinacijos požiūriu buvo vienkryptis, o jei taip, kuria determinacijos kryptimi jis vyko. Taigi nekeliamas „vištos ir kiaušinio pirmumo klausimas“, neklausama, kas ką pagimdė: Vakarų civilizacija – filosofija, kaip specifiškai vakarietiško mąstymo tipą, ar filosofija – Vakarų civilizacija, kaip specifiškai vakarietišką politinių, ekonominių ir kultūrinių institucijų visumą. Vis dėlto autoriai, puikiai suvokdami, kad šis procesas – bent jau žvelgiant intuityviai – determinacijos požiūriu turėjo būti dvikryptis, paremtas sudėtingu grįžtamuoju ryšiu tarp to, ką tradiciškai pavadintume baze ir antstatu, arba ekonominių, politinių ir socialinių institucijų inercija ir dinamine sąmonės, siekiančios įveikti šią inerciją ir transformuoti minėtas institucijas, jėga, labiau trokšta atskleisti būtent antrąją determinacijos kryptį, susijusią su sąmonės (šiuo atveju – filosofinio mąstymo) poveikiu visoms Vakarų institucijoms, kitaip tariant, antstato poveikiu bazei (Marxas, aišku, būtų nepatenkintas autorių noru pabrėžti būtent šią antrąją determinacijos kryptį, tačiau Algis Mickūnas ir Arvydas Šliogeris nė nebando slėpti, kad nejaučia didelių simpatijų marksizmui).

Filosofijos likimas – kolektyvinė filosofinė monografija, sudaryta iš dviejų studijų, kurių kiekvieną galima skaityti kaip autonomišką filosofinį veikalą. Vis dėlto, nepaisant dėstomų požiūrių autonomiškumo, abu tekstai, nesibraudami į vienas kito teritoriją, įstabiai ir la-

bai netikėtai kits kitą papildo ir pratęsia. Nors abu autoriai, kiek man žinoma, filosofines savo studijas ne tik rašė nepriklausomai, bet ir visiškai jų nederino, būtent abiejų mąstytojų požiūrių panašumas lėmė tai, kad Algis Mickūnas ir Arvydas Šliogeris argumentuodami remiasi panašiais ar net tais pačiais istoriniais pavyzdžiais, o pabaigoje formuluoja panašias, kone vienodas išvadas. Sakytume, abiem mąstytojams būdinga panaši, beveik identiška mąstymo ekonomija ir tipologija. Tačiau literatūrinio stiliaus požiūriu abu tekstai labai skirtingi.

Veikalą pradeda Algio Mickūno studija *Filosofijos pradžia*. Profesorius, demonstruodamas neeilinį fenomenologo ir kultūros istoriko talentą, susieja į visumą ir filosofiskai interpretuoja daugybę civilizacijos faktų, priklausančių tiek europietiškujų Vakarų kultūros istorijai, tiek neeuropinių kultūrų arealams. *Filosofijos pradžioje* aptariamų temų diapazonas iš tiesų įspūdingas: svarstymai apie senovės graikų dramą, istoriografiją, filosofiją ir politinę praktiką išradingai susipina su indiškais bei kiniškais motyvais, pasitelktais netgi iš karybos meno bei karo filosofijos sričių, ir šių dienų politinių realijų analize. Mickūnas parodo, kaip gausybė iš pirmo žvilgsnio niekaip nesusijusių senovės graikų kultūros gijų susieina tradicinę filosofijos (siaurąja prasme) pradžią žyminčiame taške, iš kurio ima ryškėti skirtingi helėnų filosofijos pavidalai. Nors profesorius išvalgiai atskleidžia filosofinio mąstymo ištakas, sakytume, rudimentines užuomazgas netgi „nefilosofinėse“ kultūros srityse, jis nuolat pabrėžia, kad filosofija užgimė dėl pasikeitusios santykio su pasauliu ir žmonių tarpusavio santykių struktūros: helėniškoji „išminties meilė“ atsirado ne vyksiant lėtai evoliucijai, o dėl staigios mąstymo revoliucijos, ūmaus „kvantinio“ minties šuo-

lio, įvykusio būtent senovės Graikijoje ir nepakartoto jokioje Rytų kultūroje. Filosofijos plačiaja, o netrukus ir siaurąja prasme gimimą, anot Mickūno, lėmė esmingai pasikeitęs žmogaus, iš anoniminio kolektyvo sraigtelio virtusio autonomišku individu, santykis su pasauliu ir kitais žmonėmis: nuo Rytams būdingų brutalių, autoritarinių galios santykių, kuriuos galima išvelgti visur – nuo socialinės praktikos bei politinių struktūrų iki autoritarinių religijų, senovės Graikijoje, būtent Jonijos poliuose, buvo pereita prie politinių (vakarietiška prasme) ir pilietinių santykių, paremtų ir tvarkomų racionaliais argumentais, ir bandymo suvokti pasaulį naujai, neautoritariškai – kaip pliuralistinę, metaforiškai kalbant, „politinę“ gyvų ir negyvų kosmo esinių, turinčių tam tikrą individualią formą, kurią privalu besąlygiškai gerbti ir kurios nevalia keisti, bendruomenę. Tai reiškia, kad pliuralistinė kosmo esinių bendruomenė pradėta modeliuoti pagal pliuralistinę graikų polio piliečių bendruomenę. Netgi graikų dievų pasaulis, anot Mickūno, yra įsivaizduojamas kaip daugiau ar mažiau pliuralistinė dieviškųjų individų bendruomenė. Nors Mickūno pateikti graikų filosofijos – ir filosofijos apskritai – atsiradimo koncepcija labai panaši į tą, kurią prieš beveik pusšimtį metų kūrė prancūzų istorikas Jeanas Pierre’as Vernantas, Mickūnas gerokai labiau pabrėžia antstato poveikį bazei, patį polio formavimąsi siedamas su naujomis mąstymo tendencijomis, užuot deterministiškai vienkrypčiu būdu išvesdamas filosofijos kilmę iš pasikeitusių ekonominių santykių Jonijos miestuose. Mickūno veikale išvelgiame ir savitą fenomenologijos sampratą, kuri tikrai praturtins pasaulinę fenomenologinių tyrinėjimų tradiciją.

Vis dėlto *Filosofijos likimą*, man regis, vainikuoja būtent antrasis knygos tekstas – Ar-

vydo Šliogerio studija *Filosofijos sugrįžimas*. Tai kaip reta brandus ir vientisas filosofijos veikalas, kuriame atskleidžiama pati filosofinio santykio su pasauliu, būdingo ne tik filosofijai siaurąja prasme, bet ir kone visoms graikų kultūros sritims, esmė. Demonstruodamas unikalią erudiciją ir įžvalgos jėgą, bet kartu išvengdamas ir nebūtinų kultūrologinių digresijų, Arvydas Šliogeris parodo, kad filosofijos šaknys yra neabejotinai graikiškos: filosofinis santykis su pasauliu, anot mąstytojo, esąs paremtas sokratiškąja nežinojimo prezumpcija, ir toks santykis, kaip tvirtina autorius, unikaliu būdu susiformavo ir labai trumpą laiką egzistavo tik klasikinėje (būtent klasikinėje, o ne, tarkim, archajinėje ar juo labiau į intelektualinius sinkretizmus linkusioje helėnistinėje) Graikijoje. Tikra filosofija, kaip teigia Šliogeris, netgi pačioje Graikijoje gyvavo tik maždaug tris šimtus metų – nuo VII a. pabaigos iki IV a. pabaigos. Anot Arvydo Šliogerio, argumentuotai paneigiančio skandalingus filosofijos mirties skelbėjų, visų pirma postmodernistų, pranašavimus, būtent mūsų laikais, žmonijai išvaikščiojus daugybę intelektualinių – tarp jų ir filosofinių – klystkelių, panašių į tuos, kuriais ėjo Odisėjas, gundytas sirėnių giesmių, Kirkės gėralo, lotofagų skanėstų ir Kalipsės glamonių, žadėjusių nemirtingumą, atsiranda prielaidos sugrįžti autentiško graikiško stiliaus filosofijai – ir ne tik filosofijai siaurąja prasme, bet ir filosofijai plačiaja prasme, galinčiai gražinti krizės ištiktiems Vakarams helėniškąjį saiko pojūtį, be kurio neįmanomas joks normalus gyvenimas. Tai būtų tarsi Odisėjo grįžimas į Itakę. Nors *Filosofijos sugrįžimas* yra kiek mažesnės apimties tekstas nei *Filosofijos pradžia*, jis, mano manymu, gerokai vientisesnis, o argumento gijos jame stipriau suveržtos nei barokiškai margame Algio Mickūno veikale: po vešlių filosofinių džiun-

glių, kokias primena *Filosofijos pradžia*, *Filosofijos sugrįžimas* yra panašesnis į jusliškai saikingą, beveik minimalistinį Atikos peizažą. Be to, *Filosofijos sugrįžimas*, kuriame regime visą Arvydo Šliogerio filosofiją *in nuce*, yra, galima sakyti, programinis veikalas, leidžiantis geriau suvokti ir ankstesnius šio iškiliausio lietuvių mąstytojo tekstus.

Abu knygą sudarantys veikalai – *Filosofijos pradžia* ir *Filosofijos sugrįžimas* – yra aukščiausio lygio filosofinės minties pavyzdžiai, kurie pajėgs kuo puikiau reprezentuoti lietuvių filosofiją ne tik pačioje Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Ši knyga, kuri jau išversta į anglų kalbą ir bus išleista ne tik mūsų krašte, bet ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, bus įdomi ir profesionaliems filosofams, ir visiems in-

telektualams, kuriems rūpi ne tik pažinti Vakarų filosofijos istoriją, bet ir suvokti pačią filosofijos prigimtį.

O mums, klasikinės filologijos specialistams ir visiems Antikos gerbėjams, ši knyga leidžia įsitikinti, kad filosofijos likimas, nuo kurio galų gale priklauso ir pačios Vakarų civilizacijos, pamiršusios helėniškąjį saiko principą ir pradėjusios vystytis neprotingai, likimas, yra glaudžiai susijęs su klasikinių vertybių bei viso Antikos paveldo, taigi ir jį sergstinčios klasikinės filologijos, kilniausios iš visų humanitarinių disciplinų, likimu. Būtent šis suvokimas turėtų suteikti pasitikėjimo savo jėgomis tiems, kurie siekia naujai ir gerokai tvirtiau pagrįsti būtinybę išsaugoti šį visos humanistikos pagrindą.

Gauta 2008 10 19

Priimta publikuoti 2008 12 08

Autoriaus adresas:

Klasikinės filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

El. paštas: naglis.kardelis@flf.vu.lt